

Anayasa Hukukçusu Doç. Dr. Osman CAN:

“Dönüşümü esas almayan bir anayasa’nın, yalnızca makyaj çalışması olacağı açıktır”

Röportaj: Kasım TURGUT

KasımTURGUT: Sayın CAN öncelikle röportaj talebimizi olumlu karşıladığınız için teşekkür ediyorum. Dergimizin bu sayısının kapak konusunu; “Anayasa Değişikliği Çalışmaları ve Muhtemel Değişikliklerin Türk İdare Sistemine Etkisi” şeklinde belirledik. Bu kapsamda öncelikle demokratikleşmenin önünde en büyük engel olarak görülen “vesayet sisteminden” kısaca bahseder misiniz?

Osman CAN: Öncelikle son yıllarda yeni kuşak idarecilerin Türkiye

idare sisteminde ciddi bir zihniyet dönüşümü yarattıkları ve bunu da vesayet sisteminin yarattığı mesleki deformasyona rağmen başardıklarını teslim etmemiz gerekiyor.

Vesayet sistemi, tarihsel kökenleri olan bir ürün. Türkiye’de sermaye sınıfının bulunmaması ve sosyal dönüşümlerin adeta karınca hızıyla seyretmesi karşısında devletin kurtarılması gerekliliğine inanan “bürokratların” politika uygulayıcı olmaktan çıkıp, yapıcı ve belirleyici olmaya başlamalarından doğan

Öncelikle son yıllarda yeni kuşak idarecilerin Türkiye idare sisteminde ciddi bir zihniyet dönüşümü yarattıkları ve bunu da vesayet sisteminin yarattığı mesleki deformasyona rağmen başardıklarını teslim etmemiz gerekiyor.

ve zaman içinde sınıfsal özellikler gösteren bir yapıdır. Meşruiyetini yalnızca uzmanlık bilgisi ve sahip olduğu şiddet kullanma gücünden alan bu sınıf, başlangıçtaki iyi niyetli duruşunu zaman içinde yitirerek, gücü muhafaza etme eğilimi göstermeye başlamış, demokrasiye geçişe razı olmamıştır.

1950’de demokrasiye geçiş 60 darbesiyle son veren vesayet sistemi, kendini 1961 Anayasasıyla “hukuksal” yönden meşrulaştırmış, meşruiyetini halktan almasa da kaynağını anayasadan alan yetki kullanımlarıyla donatılmıştır. 1971, 1980, 1997 ve 2007 askeri müdahale ve darbeleri, sistemin esas itibarıyla hegemonyasını devam ettirme çabalarına tekabül eder. Bu sistem ülkenin kaynaklarını kendine yönelik ihtiyacı canlı tutacak şekilde dağıtmayı, kendi entelektüellerini yetiştirmeyi ve ülkedeki farklılıkları

gerektiğinde birbirine karşı kullanma suretiyle kendine yönelik bir ihtiyaç üretmeyi başarabilmiştir günümüze kadar.

Kasım TURGUT: Türkiye’de üniter yapı ve il idare sistemimi bağlamında mülki idare amirleri (vali ve kaymakamlar) size göre vesayet sisteminin neresindedir?

Osman CAN: Vesayet sisteminin inşa süreciyle Türkiye’nin merkeziyetçi bir yapıya evrilmesi eş zamanlı olgulardır. İttihat ve Terakki pratikleri ile bunu daha radikal bir şekilde kurumsallaştıran 1924 ve sonrası tek parti uygulamaları, 1961 ve 1982 idari tercihleri ile vesayet arasında bu nedenle doğrudan ilişki vardır. Üniter yapıdaki sorun bölgelerde vali veya kaymakam gibi merkezin temsilcilerinin bulunması değil, bunların hukuksal konum ve yetkileridir. Federatif sistemlerde de yerelde merkezin temsilcileri vardır. Ancak bölgeye ve yerel yönetimlere ait karar süreçlerinde bu temsilcilerin rolü minimal düzeydedir. Türkiye’de Vali, hiyerarşik şekilde örgütlenmiş, uygarlığı, hakikati, dini, ahlakı, doğruyu veya yanlış merkezdaki “kutsal” devlet adına aşağıya, profanlar diyarına lutfeden, onları adam etmesi gereken veya onlara karşı devletin steril mekanını taşrada da koruyan, yerelin iradesini değersizleştiren bir otoritedir.

Yerelin “mahalli müşterek hizmetlerle” sınırlı yetkisi, Anayasa Mahkemesi tarafından dahi bir “istisna” durumuna getirilirken, mahalli müşterek konusunda da asli yetkinin merkezde olduğu kabul edilerek, esasen yerelin bütünüyle anlamsızlaştırıldığı bir tabloya imkân sağlamaktadır. Asker, polis, eğitim, sağlık, yargı, bayındırlık ve benzeri temel hizmet alanlarının tamamı ulusal ölçekte kabul edildiği, yerelin siyasal hiçbir konuda söz sahibi olmamasının yanında, idari ve ekonomik alanda da söz sahibi olmaması, merkezi temsil

eden mülki amirlerin sistem içinde ne anlama geldiğini gösterir.

Mülki amirler bir yandan vesayetin taşrada otorite tesis edici uzantısı, diğer yandan vesayet sisteminin kendini yerel dinamiklerden ekonomik olarak, eğitim ve ideolojik endoktrinasyon yoluyla ve demografik farklılıkların yarattığı gerginliklerden besleyebilmesinin de imkânı demektir. Bunun mülki amirlerin mesleki deformasyonuna yol açtığı ve merkez karşısında herhangi bir irade olarak görülmesini engellediği de vakadır.

Kasım TURGUT: “Yeni Anayasanın sistem dönüşümünü esas alması gerektiğini” savunuyorsunuz. Bu kapsamda Türkiye’nin il idaresi sisteminde nasıl bir dönüşüm öngörülebilir.

Osman CAN: Türkiye’nin adem-i merkeziyetçi bir sisteme dönüşmesi şarttır. Bunun federalizmden güçlendirilmiş yerel yönetime kadar birçok yolu vardır ki buna siyasal aktörlerin karar vermesini bekleriz. Her halükarda merkezdeki yetkilerin halka yakın karar mekanizmalarına doğru yaygınlaştırılması, birey-devlet arasındaki yabancılaşmayı ortadan kaldıracığı, merkezi zayıflatırken ülkeyi uluslar arası bir aktör olarak güçlendireceği ve toplumsal barışı sağlayacağını söyleyebilir. Adem-i merkezi yapının herhalde demokratik katılıma dayanması gerekir. Toplumun tüm kesitlerinin ve renklerinin önkoşulsuz bir şekilde karar süreçlerine katılımı ve ister yerel, ister merkezi olsun tüm idari görevleri üstlenebilmesi gerekir. Bundan ne orduyu ne de yargıyı ayırık tutma imkânı olmamalıdır.

Güçler ayrılığı ve dengesi yalnızca yasama-yürütme-yargı özelinde değil, yatay ve dikey olarak tüm devlet yapılanmasında dikkate alınması gerekir. Tüm toplumsal farklılıkların devlette temsili zaten en büyük sosyal denge imkânı yaratacaktır.

Türkiye’nin adem-i merkeziyetçi bir sisteme dönüşmesi şarttır. Bunun federalizmden güçlendirilmiş yerel yönetime kadar birçok yolu vardır ki buna siyasal aktörlerin karar vermesini bekleriz. Her halükarda merkezdeki yetkilerin halka yakın karar mekanizmalarına doğru yaygınlaştırılması, birey-devlet arasındaki yabancılaşmayı ortadan kaldıracığı, merkezi zayıflatırken ülkeyi uluslar arası bir aktör olarak güçlendireceği ve toplumsal barışı sağlayacağını söyleyebilir.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise, Parlamento’nun tüm idari yapı üzerinde denetim ve inceleme yetkisiyle donatılmasıdır. Bu alanda dönüşümü esas almayan bir Anayasa’nın, yalnızca makyaj çalışması olacağı açıktır.

Kasım TURGUT: Bir yazınızda “İttihatçı devlet aklını esas alan bürokrasiyle” sistem dönüşümünün sağlanamayacağını belirtmişsiniz. Bu noktada devletin dönüşümünü önce bireyin dönüşümüne bağlayan Prens Sabahattin’in düşünceleriyle bir paralellikten söz edebilir miyiz?

Osman CAN: Esasen biraz farklılaşıyoruz. Devlet ile toplumsal alanın farklılığını kabul ediyorum. Toplum alanındaki dönüşüm, sosyal, ekonomik dinamiklerce belirlenmesi, zaman ister. Zihniyet dönüşümü bunun üzerine inşa edilir. Ancak devlet kültürü, sistemin yapısından üreyen, sistemin kendi aklının ürettiği bir

Yereli yereldeki tüm farklılıkların katılımına dayandırmak ve yetki ve sorumluluk alanını genişletmek, siyasal karar ve sorumluluklara ortak kılmak merkez ile yerel arasında bir denge yaratabilecek bir adım olur. Ancak sistemi değiştirmeden bu sistemdeki zincirlerden birisiyle oynamak reform olmaz, sorun da çözmez. Gündelik çözümlerden uzaklaşıp topyekûn bir siyasal yapı dönüşümünü hedeflemek, 21. Yüzyıl Türkiye'sinin ve bu Türkiye'ye yönelmiş beklentilerin karşılanması için daha rasyonel olacaktır.

kültür olduğunu düşünüyorum. Bu kültürün bürokratin kişiliğiyle ilgisi yoktur. Bir idari ve bürokratik kültür olarak kendini dayatır. Bürokrasiye adım atan kişi, çok kısa sürede hem hiyerarşi, hem paylaşılan "sosyal getto"nun dış dünya ile iletişimi zayıflatması, hem de toplum ile olan

ilişkinin artık yalnızca "üst"ten belirlenen bir ilişki olması nedeniyle hızla devşirilir ve sistemin taşıyıcısı haline gelir. Kültürel ve ideolojik yeknesaklık ortaya çıkar. Bürokrasi içi politik mücadele, politika-yaya yönelik yapısal bir eleştiriden kaynaklanmamakta, yaşam tarzı farklılığından kaynaklanan sınır uyumsuzlukları niteliğine haizdir. Bürokrasi bu süreçte dönüşüyorsa, bunu sağlayanın ağır işleyen

sosyal dönüşümler olduğunu söylemek gerekir. Oysaki sistem dönüşümü bürokrasinin paradigmasında bir değişime yol açtığından dolayı, hızla karar süreçlerini etkilemeye başlar. Bunun steril ve kutsal yaşam alanlarını parçalaması, referansları geçersizleştirilmesi ve farklılıkların çıkarlarını dengeleme üzerine bir kültürü hızla hayata geçirmesi kaçınılmaz. Kişiler aynı kaldığı halde, yeni sistemin öncekinden bütünüyle refleksler ve referanslar üretmeye başladığı görülür. Kısacası devlet ait kültürü belirleyecek olan, toplumsal kültürden önce ve ondan daha hızlı olarak sistem kodları ve sistemin inşa biçimidir. İskeletidir.

Kasım TURGUT: Anayasamızda yerel yönetimler üzerinde vesayet denetimi yapılabileceği düzenlenmiş. Yerel yönetim reformuyla vesayet denetimi yerine yargısal denetim ikame edilmeye çalışıldı. Size göre yeni anayasada merkezi idare ile yerel yönetimler arasındaki ilişki nasıl düzenlenmelidir?

Osman CAN: Her bir idari denetimi yargısal denetimle ikame etmenin "iyi" ve "hukuk devletine uygun" olduğu varsayımı bana göre bir "fata morgana"dır. İdari yapıyı doğru, adil, etkin, kamu ile bireysel çıkarları optimumda dengeleyen, bu şekilde işlem ve eylemlerinde

İdari yapıyı doğru, adil, etkin, kamu ile bireysel çıkarları optimumda dengeleyen, bu şekilde işlem ve eylemlerinde hukuka uygun davrandığına yönelik bir inanç üretmesini sağlayan bir dönüşüme tabi tuttuğumuzda, yalnızca durağan ve doğruyu teke indiren bir inceleme ötesinde hiçbir şey yapamayan yargıya ihtiyaç minimuma inecektir.

hukuka uygun davrandığına yönelik bir inanç üretmesini sağlayan bir dönüşüme tabi tuttuğumuzda, yalnızca durağan ve doğruyu teke indiren bir inceleme ötesinde hiçbir şey yapamayan yargıya ihtiyaç minimuma inecektir. Yereli yereldeki tüm farklılıkların katılımına dayandırmak ve yetki ve sorumluluk alanını genişletmek, siyasal karar ve sorumluluklara ortak kılmak merkez ile yerel arasında bir denge yaratabilecek bir adım olur. Ancak sistemi değiştirmeden bu sistemdeki zincirlerden birisiyle oynamak reform olmaz, sorun da çözmez. Gündelik çözümlerden uzaklaşıp topyekûn bir siyasal yapı dönüşümünü hedeflemek, 21. Yüzyıl Türkiye'sinin ve bu Türkiye'ye yönelmiş beklentilerin karşılanması için daha rasyonel olacaktır.

Kasım TURGUT: Sayın CAN, şimdi güvenlik yönetimiyle ilgili birkaç soru yöneltmek istiyorum. "iç güvenlik" ve "dış güvenlik" kavramlarının Anayasamızdaki yansımalarından bahseder misiniz? Yeni anayasa çalışmalarında bu konuyla ilgili düzenleme yapılması gerekli midir?

Osman CAN: "Güvenlik" kavramı, MGK, TSK, OHAL ve Sıkıyönetim vs yoluyla vesayet sisteminin kurumsal anahtarı olduğu gibi, bu sistemin kendini topluma vazgeçil-

mez kılmak için kullandığı “sosyal” bir anahtardır aynı zamanda. Üretilen “endişe”leri “müdahale” yoluyla karşılamının masum maskesidir. Güvenlik kavramı bu nedenle birey veya toplumla ilgili değil, içeriği ve sayet sisteminin bekasının gerektirdiği alt kavramlarla doldurulmuş bir kavramdır.

Bence bu konuda özel bir anayasa düzenlemesi yerine, tüm siyasal kararlarda olduğu gibi güvenlik siyasetinin ne olduğu konusunda da demokratik sivil iradeyi egemen kılmak şarttır. Yalnızca güvenlik siyasetinin ne olduğunu belirlemek değil, bu kurumların yapısal dönüşümünü sağlamak, söz konusu kurumları yalnızca demokratik iradenin belirlediği güvenlik politikasını icra eden teknik ekiplere indirgemek gerekir.

Kasım TURGUT: İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanununda; “Bakanlığa bağlı iç güvenlik kuruluşlarını idare etmek suretiyle ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü... koruma...” görevi, daha kapsamlı bir şekilde, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununda “Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır”, şeklinde Türk Silahlı Kuvvetlerine

verilmiştir. Birbirine benzeyen bu düzenlemeleri nasıl okumalıyız?

Osman CAN: Vesayetin militarist kanadının her bir kriz durumunda müdahalesine hukuksal kılıf uydurma çabası olarak okumalıyız. Bu düzenlemelerin darbeciler tarafından yapıldığını biliyoruz. Sistemi kim inşa ederse, kendi iktidarını güvence altına alacak anahtarlar ve araçlar üretmesi de kaçınılmaz.

Kasım TURGUT: Kolluk birimlerinin İçişleri Bakanlığı’na bağlılığının niteliği yasalarda açıkça yer almamış. Anayasa hukukçusu olarak kolluk birimlerinin bağlılığının niteliği konusunda neler söylemek istersiniz?

Osman CAN: Kolluk birimlerinin içişleri, ordunun da savunma bakanlığına bağlanması şarttır, ama yeterli değildir. Jandarmanın tuhaf, iki beyinli ve iki kişilikli yapısından söz etmek dahi gereksiz. Gerek jandarma, gerekse diğer kuvvet komutanlıklarının bağlı olması yetmez. Zira yalnızca “bağlı olma” durumunun darbeleri ve cuntaların oluşumunu engellemediğini artık biliyoruz. Bunların eğitiminden başlayarak, sosyalleşme pratikleri, yükselmeleri ve karar süreçlerinin

Güçler ayrılığı ve dengesi yalnızca yasama-yürütme-yargı özelinde değil, yatay ve dikey olarak tüm devlet yapılanmasında dikkate alınması gerekir. Tüm toplumsal farklılıkların devlette temsili zaten en büyük sosyal denge imkânı yaratacaktır. Dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise, Parlamento’nun tüm idari yapı üzerinde denetim ve inceleme yetkisiyle donatılmasıdır. Bu alanda dönüşümü esas almayan bir Anayasa’nın, yalnızca makyaj çalışması olacağı açıktır.

bütünüyle sivil idare tarafından belirlenmesi, denetlenmesi gerekir. Her bir kararın yalnızca teknikle sınırlı kalmasını sağlamak, bunun için karar mekanizmalarına sivil entegre etmek gerekir.

Sayın Osman CAN’ın Özgeçmişi;

1992’de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Almanya’nın Köln Üniversitesinde yüksek lisans ve doktora çalışmasını tamamladı. Erzincan Hukuk Fakültesinde kısa süreli öğretim üyeliğinin ardından 2002’de Anayasa Mahkemesine Raportör-Hâkim olarak atandı. 2006’da Anayasa hukuku doçenti oldu.

Raportör-Hâkim görevinde ağırlıklı olarak “Siyasi Partilerin Kapatılması” ve “Temel Hak ve Özgürlük İhlalleri” iddiasına konu olan, dolayısıyla somut temel hak ihlallerinin anayasal açıdan incelenmesine imkân sağlayan norm denetimiyle ilgili olarak çalışmıştır. Öte yandan Anayasa değişikliklerinin Anayasa uygunluğu ile ilgili başvurularda raportör olarak görev almış; bu bağlamda Anayasa yapımı ve kurucu iktidar konularını ulusal ve uluslararası karşılaştırmalar eşliğinde incelemiştir.

2002 yılında kurduğu Türk-Alman Kamu Hukukçuları Forumunun Türkiye Koordinatörlüğünü yürütmektedir. 2009’da Demokrasi ve Özgürlük için Yargıçlar ve Savcılar Birliğinin kuruluşuna öncülük etmiştir. Ekim 2010 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesi raportörlüğü görevinden ayrılmıştır.

Halen yeni Anayasa ile ilgili olarak ülke çapında etkinlikler yürüten Yeni Anayasa Platformu ve Anayasa Çalışma Grubunda yer almakta ve çalışmaları yönetmektedir.